

METODOLOGIJA RADA SLUŽBE ZAŠTITE ARHIVSKOG GRADIVA IZVAN ARHIVA

Darko Rubčić *

UDK: 930.25

Darko Rubčić: Metodologija rada službe zaštite arhivskog gradiva izvan arhiva. Tehnički in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Zbornik referatov z dopolnilnega izobraževanja, Maribor 4/2005, št. 1, str. 303-306.

Izvirnik v hrvaščini, izvleček v hrvaščini in angleščini, povzetek v angleščini.

Razvojem društva, jačanjem pojedinih država, metode zaštite, tj. prikupljanja i čuvanja pisane baštine počinju se razlikovati. Jedan dio međunarodne zajednice uspostavlja organiziranu zaštitu arhivskog gradiva, dok drugi dio, onaj manje razvijeni, još uvijek ovisi o savjesnim pojedincima i zajednicama (crkva itd). Razlike koje su se pojavile nisu suštinske. Naime, radi se o slijedećem, i dalje svi moramo komunicirati sa stvarateljima gradiva, znači, komunikacija je temelj svih aktivnosti i osnovni metodološki pristup. Međutim, putem kojih modela obavljamo zaštitu ponešto se razlikuju. Dok kod nas arhivi još uvijek obavljaju niz stručno-tehničkih poslova (nadzor, savjeti u svezi sa uvjetima čuvanja, sređivanja, izlučivanja itsl), u drugim zemljama taj dio posla obavljaju stvaratelji (records management).

UDC: 930.25

Darko Rubčić: Service for Protection of Archives and Records Outside the Archival Institutions - Working Methods. Technical and Field Related Problems of Traditional and Electronic Archiving. Conference Proceedings, Maribor 4/2005, No. 1, pp. 303-306.

Original in Croatian, abstract in Croatian and English, summary in English.

All archivists are aware of the fact that archives begin somewhere outside archival institutions. Nevertheless, the ways of collecting and preserving archives, and the methods used by the international archival community are different and not well known. The methodical variety depends on social and political systems, the stage of development of particular communities (states), the living standards and the possibilities of progress. As a result of an entire national procedure this part of archival service develops own methods and presents new possibilities for the preservation of written heritage. In Croatia archivists still exercise a number of professional or technical tasks (treatment, appraisal, elimination etc.) that are performed by records managers in other countries.

Svim arhivistima potpuno je jasna činjenica da arhivsko gradivo nastaje negdje izvan arhivskih ustanova. Međutim, način kako doći do arhivskog gradiva, kako ga zaštititi, odnosno metode koje se koriste u međunarodnoj arhivskoj zajednici različite su i nisu toliko poznate. Metodološka raznolikost uvjetovana je, društveno-političkim uređenjem, stupnjem razvijenosti određene zajednice (države), njezinom standardu življenja, tj. razvojnim mogućnostima. Kao produkt cjelokupnog društvenog proizvoda i segment arhivske službe razvija svoje metode i pruža nove mogućnosti u zaštiti pisane baštine.

Gledajući retrospektivno razvoj arhivske službe, kako u svijetu tako i kod nas, metode i razlozi zaštite arhivskog gradiva, ili bolje rečeno prikupljanje i čuvanje bili su isti ili slični. U to vrijeme gradivo se prikupljalo i čuvalo samo zbog zaštite prava pojedinaca ili zajednice. Prikupljanje nije bilo organizirano, nego su određene

* Darko Rubčić, arhivist, Državni arhiv u Zagrebu, Zagreb, Opatička 29, Hrvatska.

okolnosti naprosto prisiljavale da se nešto sačuva jer se bez toga nije moglo dalje funkcionirati (npr. povlastice, kupnja, prodaja i tsl.). Mora se priznati da je tada i takovog pisanog materijala bilo malo. Osobe, koje su skrbile o najvažnijim dokumentima, bile su također malobrojne ili ih uopće nije bilo (kao službene osobe). Taj period u evoluciji arhivske službe poznat je pod imenom rizničko čuvanje arhivskog gradiva (čuvalo se u škrinjama, riznicama zajedno sa ostalim dragocjenostima).

Razvojem društva, jačanjem pojedinih država, metode zaštite, tj prikupljanja i čuvanja pisane baštine počinju se razlikovati. Jedan dio međunarodne zajednice uspostavlja organiziranu zaštitu arhivskog gradiva, dok drugi dio, onaj manje razvijeni, još uvijek ovisi o savjesnim pojedincima i zajednicama (crkva itd).

Razlike koje su se pojavile nisu suštinske. Naime, radi se o slijedećem, i dalje svi moramo komunicirati sa stvarateljima gradiva, znači, komunikacija je temelj svih aktivnosti i osnovni metodološki pristup. Međutim, putem kojih modela obavljamo zaštitu ponešto se razlikuju.

Dok kod nas arhivi još uvijek obavljaju niz stručno-tehničkih poslova (nadzor, savjeti u svezi sa uvjetima čuvanja, sređivanja, izlučivanja itsl), u drugim zemljama taj dio posla obavljaju stvaratelji (records management).

Zanimljivo je, da jedan dio arhivističke zajednice, u prvom susretu sa terminom služba zaštite arhivskog gradiva izvan arhiva u potpunosti ne razumije o čemu se radi ili pak misle da se radi o records "managementu".

Iz ove konstatacije možemo nazirati postojeću raznolikost u oblicima rada sa stvarateljima i zaštiti arhivskog gradiva izvan arhiva (u međunarodnoj arhivističkoj zajednici). Očito je da se mi još uvijek bavimo poslovima koje su kod njih preuzeli stvaratelji, odnosno records manager.

Nakon ove spoznaje, logično postavlja se pitanje, zašto i mi ne učinimo isto ili nešto slično. U svakom slučaju bilo bi jednostavnije. Također, mogli bismo više vremena odvojiti na ostale zadatke arhiva i arhivistike.

Kao što sam napomenuo, razvoj društva, oblik društvenog uređenja i niz drugih faktora, koji su preduvjet za prijelaz na novi metodološki pristup zaštiti, kod nas nisu u potpunosti uređeni i određeni. Zato moramo, aktivno sudjelovati u kreiranju preduvjeta kao polaznoj točki prema novim, kvalitetnijim oblicima rada.

Kao top tema tog polazišta izdvaja se valorizaciju gradiva i paralelno kategorizacija stvaratelja istoga. To je onaj segment arhivske djelatnosti s kojim se stalno susrećemo i samo ga započinjemo rješavati.

U zadnjem desetljeću naša pozornost bila je usmjerena u tom pravcu. Neke korake smo učinili, nažalost nedovoljno organizirano. Usudio bih se reći, valorizacija je bila prepuštena aktualnim situacijama koje su diktirale prioritete, i tako nas vraćale na početak.

Ovom prigodom, naglašavam, bez obavljene valorizacije gradiva i kategorizacije stvaratelja istoga ne možemo očekivati poboljšanja u primarnoj zaštiti, niti možemo voditi sustavnu akvizicijsku politiku arhiva, a također ne možemo prijeći na novi način rada kojemu stremimo ili bolje rečeno kojim želimo krenuti.

Iz navedenog možemo zaključiti da ni naša sekundarna zaštita neće biti cjelovita čime se ugrožava osnovna funkcija arhiva (cjelovita zaštita pisane baštine).

U Hrvatskoj, zaštita arhivskog gradiva u nastajanju realizira se putem arhiva odnosno putem službe zaštite arhivskog gradiva izvan arhiva.

Kako to danas činimo?

Iako je poznato dobro je ponoviti. Članak 43. stavak 3., 4., 5. i 6. Zakona o arhivskom gradivu i arhivima (nn 105/97) jasno određuje koje poslove treba obaviti arhiv odnosno služba zaštite arhivskog gradiva izvan arhiva. Također u bliskoj svezi sa navedenim su članci 7-17., istoga Zakona. Ono što je bitno za ovo izlaganje jesu načini kako u praksi provodimo naše zakonske obveze. Drugo, što je važno za temu našeg savjetovanja, jest standardizacija tih metoda.

Svi arhivi u Hrvatskoj obavljaju nadzor nad čuvanjem i odabiranjem arhivskog gradiva putem redovitih općih i izvanrednih pregleda. Nakon utvrđenog činjeničnog stanja sačinjavaju zapisnik koji bi trebao sadržavati sve relevantne podatke o zaštiti gradiva. Detalji, odnosno sastavni dijelovi zapisnika su opće poznati ili bi to trebali biti. O pojedinim elementima zapisnika više će govoriti slijedeći izlagatelji koji će predložiti određene standarde, kojih bi se morali pridržavati. Razloge, nadam se nije potrebno posebno navoditi.

Drugi korak, koji se pokazao vrlo važnim, u zaštiti arhivskog gradiva izvan arhiva, jest izdavanje pismenog rješenja o zadanim mjerama koje su utvrđene zapisnikom o redovnom općem ili izvanrednom pregledu. Pokazalo se da stvaratelji ozbiljnije pristupaju izvršavanju svojih obveza, ako su dobili Zapisnik i na temelju njega Rješenje. Osim toga zadovoljiti ćemo sve elemente u slučaju pokretanja upravnog postupka. U bliskoj vezi sa navedenim nalazi se kontrola zadanih mjera. Ovaj oblik zaštite u praksi se pokazao kao vrlo efikasno pomagalo u realizaciji primarne zaštite. Nažalost, njegova primjena od strane nas, arhivista nije konstanta. Često se preskače ili se uopće ne primjenjuje. Razlog je vjerojatno u neprepoznavanju vrijednosti ovog elementa zaštite. Zašto?

Treći korak u zaštiti arhivskog gradiva izvan arhiva je nadzor nad odabiranjem i izlučivanjem gradiva. Ovaj segment zaštite od izuzetne je važnosti, iako sam primjetio da se smatra najjednostavnijim i olako se izdaju suglasnosti na zahtjeve koji pristižu u arhiv. Iz navedenog moglo bi se zaključiti, mi smo obavili valorizaciju, jasno nam je koje gradivo mora završiti u arhivu, dubioze su svedene na minimum, mi smo u pravom smislu riječi čuvari pisane baštine. Drugi zaključak, nismo svjesni što znači pravilno odabrati odnosno izlučiti (jer jednom izlučeno, nepovratno se gubi i teško je pronaći supstitut ili ga uopće nema). Osim toga zaboravljamo, ponekad, da nismo obavili već spomenute preduvjete sa stajališta valorizacije. Također, to govorim iz iskustva, previše se oslanjamo na diskreciono pravo i na odredbe pojedinih zakona koji rješavaju trenutni interes određene djelatnosti ne promišljajući koja je vrijednost neke informacije s povijesnog gledišta (informacije kao pisane baštine). Zaokupljeni smo, poslom koji je interesantan pojedincu, jednom pravnom subjektu, jednoj djelatnosti, prvenstveno. Tek na drugom mjestu nalazi se skrb nad arhivskim gradivom i njegova zaštita kao spomenika kulture jednog naroda, jednog vremena. Zato i ovaj put moram malo skrenuti s teme (nadam se da će mi biti oprosteno) završimo valorizaciju i kategorizaciju jer to je preduvjet kvalitetnog i transparentnog rada naše službe.

Četvrti korak ili završna faza zaštite arhivskog gradiva izvan arhiva je primopredaja gradiva. Njezina realizacija je produkt prethodno, ispravno, obavljenih oblika zaštite. Ostali postupci prilikom primopredaje trebali bi biti čista formalnost u skladu sa zakonskim odredbama i načelima arhivske struke. U slučaju,

kada nismo uspješno izvršili prethodne faze zaštite, primopredaji moramo pristupiti vrlo oprezno, ispraviti sve nedostatke, potrošiti veću ili manju količinu vremena na samoj pripremi arhivskog gradiva za primopredaju u arhiv.

U ovakvoj situaciji često smo se nalazili, (u zadnje vrijeme sve manje), iako ne nužno svojom krivicom.

Pod točkom ostalo u primarnoj zaštiti želio bih skrenuti pažnju na službene zabilješke, rad na vrednovanju sa pojedinim djelatnostima i pravnim subjektima (izrada popisa) usmenu komunikaciju i evidencije o gradivu i stvarateljima gradiva.

Sve navedeno nalazi se u službi primarne zaštite. Evidencije su određene provedbenim propisom tj Pravilnikom (NN 90/02), za sve ostale segmente primarne zaštite trebali bismo odrediti načelne standarde koje ćemo svi, na području naše države, prihvatiti i provoditi.

Ne bih želio da netko krivo shvati, mi smo i do sada radili na temelju zajedničkih pretpostavki i u skladu sa strukom i zakonom, ono što želimo jest, pomoću standarda olakšati provođenje primarne zaštite, također, učiniti naš rad vjerodostojnim i stvoriti preduvjete za kvalitetniji i efikasniji rad.

SUMMARY

SERVICE FOR PROTECTION OF ARCHIVES AND RECORDS OUTSIDE THE ARCHIVAL INSTITUTIONS - WORKING METHODS

All archivists are aware of the fact that archives begin somewhere outside archival institutions. Nevertheless, the ways of collecting and preserving archival, and the methods used by the international archival community are different and not well known. The methodical variety depends upon social and political systems, the stage of development of particular communities (states), the living standards and the possibilities of progress. As a result of an entire national procedure this part of archival service develops own methods and presents new possibilities for the preservation of written heritage.

The development and strengthening of communities and countries produce a diversity of methods for preservation, collection and conservation of written heritage and a well organized archival service. In less developed communities protection and conservation of archives usually depend on the conscientiousness of individuals and certain associations. Arising differences are negligible. Therefore we still have to communicate with the owners of archives that are outside of archival institutions. That means that communication is the basis for all activities and the fundamental methodical approach. Nevertheless, the preservation measures are partly different. In Croatia archivists still exercise a number of professional or technical tasks (treatment, evaluation, elimination etc.) that are performed by records managers in other countries.

Darko Rubčić, rođen sam 06. 04. 1954. god. u Kutini, Hrvatska. Osnovnu školu i gimnaziju pohađao sam u gradiću Novska. Godine 1980. završio sam studij Povijesti i arheologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Po završetku studija zaposlio sam se kao arhivist u Historijskom arhivu u Zagrebu. Više od 16 godina radio sam na zaštiti arhivskog gradiva izvan arhiva. Danas imam zvanje višeg arhivista i obavljam funkciju ravnatelja Državnog arhiva u Zagrebu. Moja uža specijalnost je zaštita arhivskog gradiva izvan arhiva, odnosno primarna zaštita.